

HAZRAT ALISHER NAVOIY "NASOYIM UL-MUHABBAT" ASARI TALQINI

Nabiyeva Nodira Saidovna

Surxondaryo viloyati, Denov tumani, Denov tadbirkorlik va pedagogika institute.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7800403>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Alisher Navoiyning "Nasoyim ulmuhabbat" asari badiiy talqini tahlil etiladi, ilmiy xulosa yuritiladi.

Kalit soʻzlar: iqtibos, soʻz qoʻllash, axloqiy qadriyat, poetika, ibora, badiiy termin.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ АЛИШЕРА НАВАИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ "НАСАЙИМ УЛ-МУХАББАТ"

Аннотация. В данной статье анализируется художественная интерпретация произведения Алишера Навои «Насайим уль Мухаббат», и делается научный вывод.

Ключевые слова: цитата, словоупотребление, нравственная ценность, поэтика, словосочетание, художественный термин.

ALISHER NAVAI'S INTERPRETATION OF THE WORK "NASAYIM UL-MUHABBAT"

Abstract. This article analyzes the artistic interpretation of Alisher Navoi's work "Nasayim ul Muhabbat", and makes a scientific conclusion.

Key words: quote, word usage, moral value, poetics, phrase, artistic term.

INTRODUCTION

Barchamizga ma'lumki, Husayn Boyqaro saltanatidagi har qanday ezgulikda Navoiyning hissasi bordir. Saltanatdagi adolat, insof, tinchlikni shoir Navoiy shaxsiyatisiz tasavvur etish mushkul. Uning siyosat olamidagi hayot madrasasidan olgan ta'limi bilan ma'naviy yo'lchilikda ruhoniylar yo'lbo'shchidan olgan tarbiyasi mushtaraklik hosil qilib, ruhoniylarida komillik hosil etdi. Tasavvufiy hayot, tariqat ta'lim-tarbiyasi Navoiy yoshligidanoq ongu shuuriga singdirildi.

Navoiy madrasa ta'limini ko'rgan, zohir ilmi – shariat bilan bir qatorda botin ilmi – tariqatdan ham bolaligidan xabardor bo'lgan. Bu esa biror bir piri komilning etagini tutish maslagini Navoiyda qat'iylashtirgan. Ruhoniylaridagi bu ehtiyoj o'laroq, 1476 yilda naqshbandiylik tariqatining piri komillaridan hisoblanmish Abdurahmon Jomiyga murid bo'ldi. Navoiyshunos Yo. Is'hoqov: "Navoiy garchi Jomiy bilan tanishib, unga keyinroq qo'l bergan bo'lsa-da, biroq u yoshligidanoq o'z davrining buyuk siymosi bo'lmish Jomiy asarlari bilan, shuningdek, naqshbandiylikning asosiy xususiyatlari bilan tanish bo'lgan va tanisha borgan. Jomiyga qo'l berishi esa yosh Alisher e'tiqodidagi uzoq evolyutsiyaning rasmiy natijasidir", – degan edi [1]. Alisher Navoiy naqshbandiylik tariqatining muridi bo'lsa-da, O'rta Osiyodagi mashhur tariqatlar yassaviylik va kubraviylik tariqatlarining ta'lim usullarini puxta o'rgangan. Chunki bu davrda uchta tariqat peshvolari o'z faoliyatini teng olib borganlar.[2] Alisher Navoiy ham har uchala tariqat namoyandalarining badiiy adabiyotini sevib o'qigan va ularning ibratli hayot yo'li, tariqatidagi o'ziga xosliklar asarlarida aks etgan.

Xususan, "Nasoyim ul-muhabbat" shular jumlasidandir. Shoir o'zining "Nasoyim ul - muhabbat" asarida so'fiylik va tasavvuf haqida juda qimmatli ma'lumotlar bergan. Bevosita mavzumizga dalxdor bo'lganligi sababli "avliyo" va "orif" sozlarining lug'aviy ma'nolariga to'xtalmoqchimiz. "Avliyo" sozi arab tilidan olingan bo'lib, "valiya" fe'lidan yasalgandir.

Bu fe'l:

- 1) yaqin bo`lmoq;
- 2) qo`shilmoq;
- 3) boshqarmoq, voliylik qilmoq;
- 4) mudirlik qilmoq, idora qilmoq kabi ma'nolarni anglatadi.

Avliyo so`zi "valiy" so`zining ko`plik shaklidir. "Valiy"so`zi ham o`z o`rnida: 1) yaqin; 2) tug`ishgan; 3) qarindosh; 4) mulkdor, mulk egasi; 5)vasiy, homiy; 6) valiy, avliyo (Allohning do`sti) degan ma'nolarni beradi.[3]

"Kahf" surasining 102-oyatida ham "avliyo" so`zi kelgan bo`lib, ushbu oyatning ma'nosi quyidagicha: "Yoki kufr keltirganlar meni qo`yib bandalarimni valiy-iloh qilib olishni gumon qildilarmi?! Albatta, Biz jahannamni kofirlarga manzil etib tayyorlaganmiz". Bu oyati karimada "avliyo" so`zi "Iloh, Rahnamo" ma'nosida kelgan. Bu ma'no ham avvalgilardan farqli bo`lib, endi yolg`iz Allohning Haq Rahnamoligi haqida so`z ketmoqda. Shuningdek, Niso surasining 74-, 89-, 139-, 144-oyati karimalarida ham, "Moida" surasining 50-, 57-, 81-oyatlarida ham "avliyo" so`zi kelgan.[4] Bu oyatlarning ko`pchiligi mo`min- musulmonlarning boshqa musulmonlar turib, kofir kimsalarni do`st tutmasliklari haqida. Musulmonlar bu ishdan qattiq qaytarilganlar. Demak, bu oyatlardagi "avliyo" so`zining ma'nosi avvalda zikr qilingan ma'nolar kabidir. Ya'ni aksari "insonlararo dostlik"ni ifodalab kelgan.

Bizga ma'lumki, tasavvufning g`oyasi komil insonni tarbiyalashdir. Bunday kamolotga erishgan shayxlarning o`z darajalari va manoqiblari mavjud. Komil insonni tasavvufiy istilohda "avliyo" deyiladi.[5] Biz avval avliyo tushunchasi va uning Qur'oni Karimda anglatgan ma'nolari bilan tanishib chiqqan edik. Shu ma'nolar orasida "Allohning do`sti" ma'nosi ayni biz o`rganayotgan mavzuni yoritib berishda asos bo`lib xizmat qiladi.[6]

Valiy tushunchasi Qur'on va hadisga asoslangan bolib, "do`st" (Allohning dosti) ma'nosini bildiradi ("Alloh esa taqvodor zotlarning do`stidir").

Ilm – Alloh tomonidan insonga berilgan ulug` ne'matdir. Ilm inson kamoloti uchun zurrur bo`lgan sifatlardan biridir. U insonni ziynatlaydi va uni ulug`likka yetkazadi. Insonga berilgan ilmning eng mukammal darajasi Payg`ambarlikdir Olimlar esa Muhammad(s.a.v.) aytganlaridek " Payg`ambarlarning me'rosxo`rlaridir" .[7]

Rasululloh (s.a.v) tufayli fazilatga erishgan ulug` sahobalar, valiyullohlar safida tariqat pirlari ham turadilar. Tariqat pirlari Payg`ambarimiz (s.a.v.) sunnatlariga amal qilgan olimu ulamolar bolib, ilm vositasida xalqni to`g`ri yo`lga boshlaganlar.

Tasavvufda komil inson namunasi sifatida Payg`ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning hayot yo`llari va faoliyatlarini asos qilib oladilar.

Tariqat pirlari – Rasulullohning sunnatlariga mustahkam bog`langan va u zotning axloq-u odoblari bilan ziynatlanganlar. Ular ulug` martabali olim, buyuk tarbiyachi bo`lganlar.[8] Ular ilm – ma'rifat chirog`i bo`lib, odamlarni zulmatdan ziyoga boshlaganlar. Tariqat nihoyada murakkab va yuksak darajadagi barkamollikyo`lidir. Pirsiz murid bu manzilga yeta olmaydi. Ichki olamining razolatdan tozalab, uni gozal xulq bilan bezatishi uchun murid komil pirlarning rahnamoligiga ehtiyoj sezadi. Tariqat pirlari bajaradigan vazifasiga ko`ra tabibga o`xshaydi. Farq shundaki, tabib insonning zohiridagi, ya'ni tanasidagi kasalliklarni davolaydi, pir – murshid esa muridning botinini, nafsoniy xastaliklardan poklaydi. Pir muridning qobiliyati darajasiga qarab muolaja usulini tanlaydi.

Ko`rinadiki, Alisher Navoiy ijodida tasavvuf bilan adabiyot oliy darajada o`zaro uyg`unlashadi. «Nasoyim ul-muhabbat»ning ahamiyati haqida so`z ketganda, uning tasavvuf tarixi, oqim va silsilalari, namoyandalari, tasavvufning asosiytushuncha va istilohlari, falafiy, axloqiy konsepsiyasi namoyon bo`ladi.

REFERENCES

1. Sayyid Qosimiy. Masnaviylar majmuasi, Fan, 1992.
2. Alisher Navoiy. Nasoyim ul-muhabbat. –Toshkent : G‘.G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaaijodiy uyi, 2008.
3. Nasimxon Rahmonov. O‘zbek adabiy tarixi (Eng qadimgi davrlardan XV asrning birinchiyarmigacha). –Toshkent: Sano-standart, 2016
4. Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil Al-Buxoriy. Hadis: 4 kitob. 1-k. Al-Jomi’ as-Sahih (Ishonarli to‘plam). – T.: Qomuslar Bosh tahririyati, 1991. – B. 133
5. Kerimov G.M. Al-Gazali i sufizm. – Baku: Elm, 1969. – S. 32.
6. Бертельс Э.Э. К. вопросу о мировоззрении Хаваи // Хаваи и Джами.Избр.труды. том-4. –М.: 1965. С. 447.
7. Abdurahmon Jomiy. Lavoyih. O‘zR FA SHI, qo‘lyozma № 503.
8. Ramazonov N. “Nasoyim ul-muhabbat” va uning manbalari // O‘zbek tiliva adabiyoti, 2001. №1. – B. 14–19.